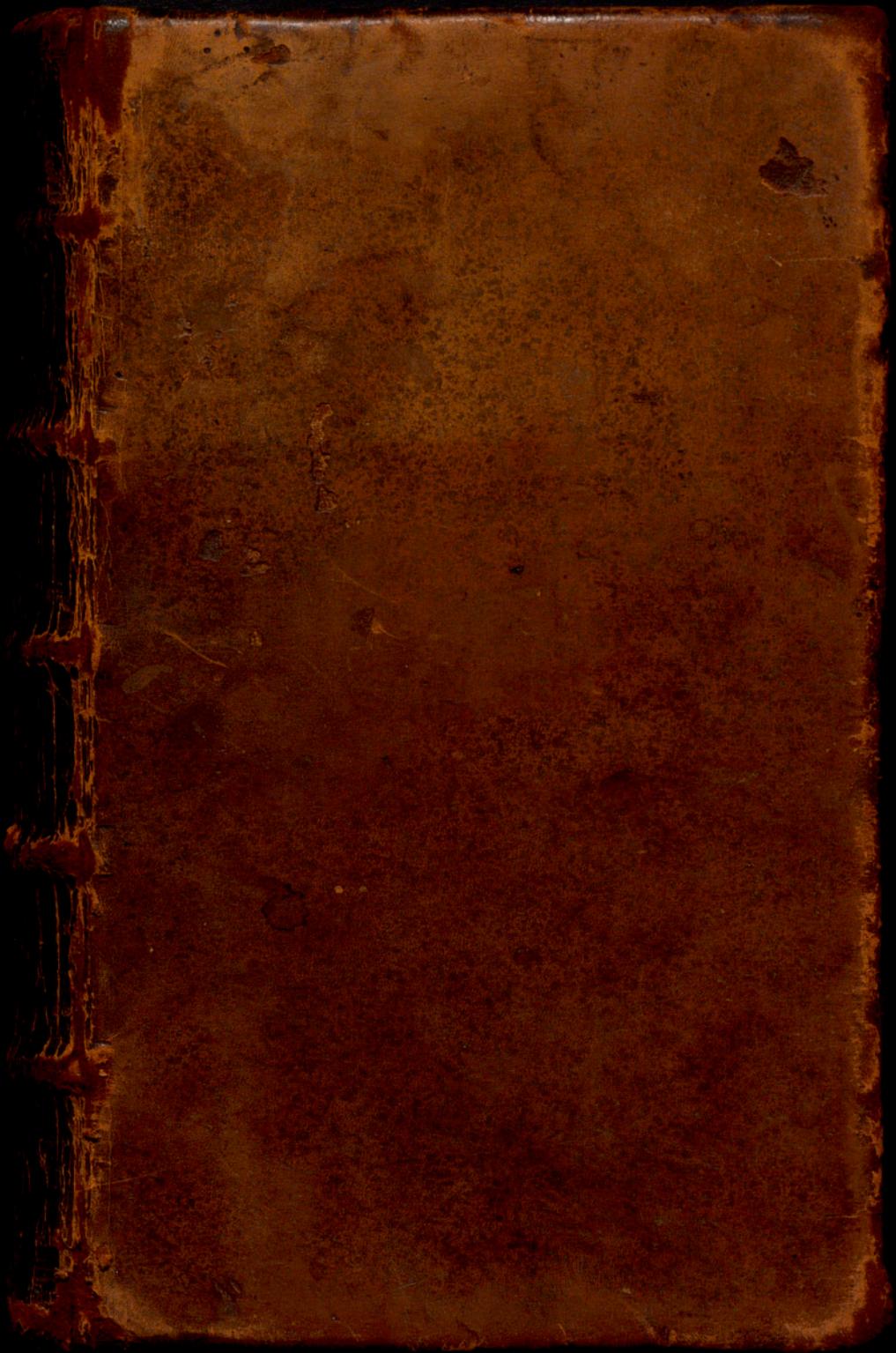

IUSTI
PACIS

R U S S

H O R A .

HUGO GROTIUS,

*Regiae Regnique Suecici Consiliarius corundemque ad
Regem Christianissimum Legatus ordinarius. quondam
Syndicus Roterodameensis. ejusdemque Urbis in Conventu
Ordinum Hollandie & Westfriese Delegatus.*

HUG. GROTI
DE JURE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES.

HUGONIS GROTII
DE
JURE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item
Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS Auctoris, ex postrema
ejus ante obitum cura.

Accesserunt ANNOTATA in
EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONEM,

Dissertatio de MARI LIBERO, & Libellus singularis
de EQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE,
quem NICOLAUS BLANCARDUS Belga-Leidensis
e codice Auctoris descripsit & vulgavit.

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVI V. C. NOTÆ
in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

EDITIO NOVISSIMA.

In qua quid præstitum sit Typographorum ad Lectorum
Præfatio ostendit.

AMSTELODAMI,

Apud Videam ABRAHAMI à SOMEREN.

M D C E I,

1701

UPTB

HUGONIS GROTI
TURRI BELLI
S 19 A C I S A
P R I V A T A

Summa Privilegiorum.

P rivilegiis a Sacra Cæsarea Majestate, nec non Christianissimo Gallicanum Rege, ut & Prae-potentibus Dominis Fœderata Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio concessis, cautum est, ne quis citra ejus voluntatem & consensum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacumque formâ aut in aliam linguam versa imprimat aut excudat, vel alibi impressa in eorum ditiones inferat atque divendat sub omnium librorum & alia insuper pecunia mulcta, quemadmodum latius in diplomatis patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaue transcripti

P. G R O T I U S.

PRIVILEGIE.

E Staaten van Holland ende West-vriesland, Doen te weten: Alsoo Ons vertoont is by Joannes Janssonius van Waasberge en sijn Soonen, Boekverkopers tot Amsterdam, ende Aarnout Leers, Boekverkoper in's Gravenhage, hoe dat sy Supplianten op den xv. Julij xvij. C. vier en sevintig van de Wedewe en Erfsgenaamen van wijlen Johan Blaeu, in sijn leven Boekverkoper tot Amsterdam, by opveylinge in compagnie gekogt hadden alle de Exemplaren van sekere Boek, genaemt Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, in octavo, metten eygendom van de copye en privilegie: welk Boek nu wederom by haar Supplianten met groote kosten wierd herdrukt; maar waren sy Supplianten bedigt, dat eenige mydige en baatsoekende menschen 't selve Boek alhier te Lande wel mochten nadrukken, ofte elders nagedrukt hier te Lande tot haar Supplianten groot nadeel souden inbrengen, soo keerden sy Supplianten haart tot Ons, in alle onderdanigheyt versoekende, dat het Onse goede geliefde zijn mogte, de Supplianten te vergunnen met een Privilegie, waer by aan haar Supplianten voor haar selven, hare erven, ofte actie verkrijgende geconsenteert en ge-octroyeert wierde, om, geduyrende den tyd van vijftien eerst-koomende Jarren, het selve Boek te mogen drukken, met verboed, dat niemand, wie by mogte zijn, geduyrende den selven tyd, 't voorfx. Boek in 't geheel, ofte ten dele, 't zy ook de text alleen, ofte met bygevoegde aantekeningen ofte uitleggingen, soo van den Autheur selfs, ofte yemand anders, op eenighande manieren in 't groot ofte kleyn hier te Lande soude mogen nadrukken, doen nadrukken, verhandelen ofte verkoopen, ofte elders nagedrukt binnen Onsen Lande te brengen, verhandelen, ofte verkoopen, op sekere grote pauen, by de Contraventeurs te verbeuren. Soo ist; Dat wy de Jake en 't versoek voorfx. overgemerkt hebbende, en genegen wesende ter bede van de Supplianten, uyt Onse regte wetenschap, Souveraine magt en authoriteyt deselve Supplianten geconsenteert, geaccoerdeert, en geoctroyeert hebben, consenteren, accorderen, en ostroyeren mits desen, dat sy voor haar selven, hare erven, ofte actie verkrijgende, geduyrende den tyd van vijftien eerst-agtereenvolgende Jarren, het voorfx. Boek, genaemt Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, binnen den voorfx. Onsen Lande alleen sullen mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkopen; Verbiedende daeromme allen ende een yegelicken het selve Boek in 't geheel ofte ten deel, 't zy ook de text alleen, ofte met bygevoegde aantekeningen ofte uitleggingen, soo van den Autheur selfs, ofte yemand anders na te drukken, ofte elders nagedrukt binnen den selven Onsen Landen te brengen, uyt te geven ofte te verkopen, op verbeurte van alle de nagedrukte, ingebrachte ofte verkogte Exemplaren, ende een boete van drie honderd guldens daar boven te verbeuren, t'appliceren een derde part voor den Ofcier, die de calange doen sal, een derde part voor den Armen der plaatse, dair het casus voorvalLEN sal, ende het resterende derde part voor de Supplianten, alles in dien verstande, dat Wy de Supplianten met desen Onsen

Oetroye willende gratificeren, tot verhoedinge van hare schade, door het nadrukken van 't voorz. Boek, daar door in eenigen deele verstaan den inhoud van dien te autoriseren of advoqueren, ende veel min het selve onder Onser protectie en bescherminge eeng meerder credit, aansien, ofte reputatie te geven; nemaar den Supplianten, in cas daar in iets onbehoorlijks soude mogen influeren, alle het selve tot haren laste sullen gebouden wesen te verantwoorden: Tot dien eynde wel expresselijck begeerende, dat by aldien sy desen Onsen Oetroye voor het selve Boek sullen willen stellen, daar van gene geabrevieerde, ofte gecontraheerde mentie sullen mogen maken; nemaar gebouden sullen wesen het selve Oetroy in't geheel en sonder enige omissie daar voor te drukken, ofte doen drukken, op peene van het effect van dien te verliesen: ende ten eynde de Supplianten desen Onsen consente en Oetroye mogen genieten als naar behooren, Lasten Wij allen ende eenen yegelicken die 't aangaan mag, dat sy de Supplianten van den inhoud van desen doen ende laten gedoozen, rustelik, vredelik, ende volkomenlik genieten en gebruiken, cesserende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage, onder Onsen grooten Zegle hier aan doen hangen, den xij. Decemb. in 't jaer ons Heeren en Saligmakers duysent ses honderd acht en seventig.

Was geparaphreert.

A. B. Wallenaer. vt.

Onderftont.

Ter Ordonnantie van de Staten.

Geteykent.

HERB. VAN BEAUMONT.
1678.

LU-

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO FRANCORUM & NAVARRÆ

R E G I

H U G O G R O T I U S .

AUdet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique **J U S T I** appellatione non minus quam **L U D O V I C I** noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratum amans alias dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt Tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur: **J U S T U S**, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris Tui memoriam honoras ipsum imitando: **J U S T U S**, cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis: **J U S T U S**, cum Sorores summis matrimonii ornas: **J U S T U S**, cum sepultas prope leges revocas, &c., quantum potes, ruenti in pejus saeculo temet

opponis : Justus , sed simul clemens , cum subditis ,
quos tuae bonitatis ignorantia ab officii limite trans-
versos egerat , præter peccandi licentiam nihil adimis ,
nec vim adfers animis circa divina diversum à te sen-
tientibus : Justus simulque misericors , cum oppressos
populos , afflictos Principes tua auctoritate relevas ,
nec fortunæ nimium licere permittis . Quæ tua sin-
gularis beneficentia , & in tantum Deo similis , quan-
tum humana natura patitur , me cogit , ut hac quoque
publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam .
Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum
magnis mundi partibus se infundunt , sed ad singula
animantia vim suam patiuntur descendere ; ita Tu , in
terris benignissimum sidus , non contentus erigere
Principes , sublevare populos , mihi quoque in patria
male habito & præsidium voluisti esse , & solarium .
Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones
publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas ,
digna , quam non homines tantum , sed & ætheriæ
mentes admirantur . Nam quotusquisque de plebe
infima , imo de ipsis illis , qui a mundi consortio se
absciderunt , ita se ab omnibus culpis immunem præstat ,
ut Tu in ea positus fortuna , quæ innumeris peccandi
illecebris undique obsidetur ? Quantum vero hoc est ,
inter negotia , in turba , in aula , inter tot tam diversa
peccantium exempla id consequi , quod aliis solitudo
vix , saepe ne vix quidem præstat ? Hoc vero est non
Justi tantum sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri ,
quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum
consensus post obitum tribuit : hoc est esse non gentilitio
sed suo proprio jure Christianissimum . Sed Justitiæ cum
pars nulla a te aliena sit , illa tamen , quæ circa libri hujus
materiam , id est , circa belli pacisque consilia versatur ,
eo proprie tua est , quo Rex es , & quidem Rex Fran-
corum . Ingens hoc regnum tuum , quod per tanta tam
felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit ;

sed

sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupisces. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quam primum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientiae lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Justitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet existentis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Perturbos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod ab aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiae, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. clio xxv.

B E N E.

BENEVOLO
LECTORI
S. P.
TYPOGRAPHI.

Cum decretum nobis esset præstantissimum hunc Grotiani ingenii fœtum iterum typis committere, moniti sumus a Clarissimo quodam Juris-consulto, in novissimam nostram editionem innumera, & quadam etiam gravissima irrepisse errata, locis suis emigrasse passim allegationes marginales, quasdam etiam ad precedentem, alias ad sequentem pagellam esse rejectas; alibi non in litteris tantum ac syllabis lapsos esse typothetas, sed & nonnunquam integra verba, imo alicubi complura simul, quæ tamen in editionibus antiquioribus exstabant, prætermis satis. Hac igitur universa ut integratæ sua restituerentur, & ne quid ejusmodi nevi immortalis hujus operis splendori officerent, Consultissimum illum Virum rogavimus, ut quæ hujus generis in libro suo annotasset, nobiscum vellet communicare. Quod cum ille non gravate nobis concessisset, id nobis non tantum negotii datum esse censuimus, sed & enixe operam dedimus, ut nostra hæc editio ab omni parte quam accuratissima, emendatissima & nitidissima lucem adspiceret, nec quicquam in ea occurreret, quod attentos oculos posset offendere. Hæc Te, Benevole Lector, non ignorare, & Tua & nostra interesse existimavimus.

V A L E.

LIBRI

LIBRI PRIMI

C A P I T A.

I.	Q uid Bellum, quid Ius?	Pag. 1
II.	An bellare unquam iustum sit.	25
III.	Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.	69
IV.	De bello subditorum in Superiores.	127
V.	Qui bellum licite gerant,	156

LIBRI SECUNDI

C A P I T A.

I.	D e belli causis, & primum de defensione sui regnum.	Pag. 159
II.	De his que hominibus committere competitur.	180
III.	De acquisitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.	204
IV.	De derelictione presumpta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & prescriptione differat.	219
V.	De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum, de matrimonii, de collegii, de jure in subditos, & servos.	233
VI.	De acquisitione derivativa factio hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.	266
VII.	De acquisitione derivativa que fit per legem: ubi de successoribus ab intestato.	274
VIII.	De acquisitionibus que vulgo dicuntur juris Gentium.	306
IX.	Quando imperia vel dominia desinant.	320
X.	De obligatione que ex dominio oriatur.	339
XI.	De promissis.	347
XII.	De contractibus.	362
XIII.	De jurejurando.	382
XIV.	De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & iuramentis.	402
XV.	De foederibus ac sponsionibus.	412
XVI.	De interpretatione.	430
XVII.	De damno per injuriam dato, & obligatione que inde ortur.	451
XVIII.	De legationum iure.	459
XIX.	De jure sepulture.	471
XX.	De poenis.	483
XXI.	De paenarum communicatione.	556
XXII.	De causis iustis.	581
XXIII.	De	

XXIII. De causis dubiis.	594
XXIV. Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.	605
XXV. De causis belli pro aliis suscipiendi.	618
XXVI. De causis justis ut bellum geratur ab his, qui sibi alieno imperio sunt.	627

LIBRI TERTII

CAPITA.

I.	Q uartum in bello licet, regule generales ex jure nature: ubi & de dolis & mendacio.	Pag. 637
II.	Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressalitis.	663
III.	De bello iusto sive solemini jure gentium: ubi de inductione.	670
IV.	De jure interficiendi hostes in bello solemini, & alia vi in corpus.	681
V.	De rebus vastandis eripiendisque.	697
VI.	De jure acquirendi bello capti.	702
VII.	De jure in captivos.	729
VIII.	De imperio in victos.	737
IX.	De postliminio.	741
X.	Monita de his, quae sunt in bello iusto.	756
XI.	Temperamentum circa jus interficiendi in bello iusto.	762
XII.	Temperamentum circa vastationem & similia.	788
XIII.	Temperamentum circa res captas.	802
XIV.	Temperamentum circa captos.	805
XV.	Temperamentum circa acquisitionem imperii.	816
XVI.	Temperamentum circa ea, que jure gentium postliminio carent.	824
XVII.	De his qui in bello mediis sunt.	828
XVIII.	De his quae in bello publico privatum sunt.	833
XIX.	De fide inter hostes.	837
XX.	De fide publica qua bellum fringitur: ubi de pacis actione, de sorte, de certamine conducto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.	849
XXI.	De fide, manente bello: ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.	875
XXII.	De fide minorum potestatum in bello.	887
XXIII.	De fide privata in bello.	893
XXIV.	De fide tacita.	897
XXV.	Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.	909

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

I. **J**us civile, sive Romanum, sive quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at **L JUS Gentium,** **jus**

GRONOVII NOTE.

Prolegomena] Προλογοίων pars
tes sunt duas: generalis, que
spectat omnem materiam: specia-
lis, qua spectat hoc opus. Prior
habet duo membra: alterum, quo
probatur esse jus: alterum, quo
probatur esse & jus in bello.

Prioris membra quatuor sunt ar-
ticuli: primus, propositio senten-
tiae illorum, qui jus volunt esse rem
imaginariam, umbraticam, appelle-
nationem sine corpore & specie, ut
Casar de republica loquebatur.

Secundus, refutatio ejusdem sen-
tentiae. Tertius, confirmatio septem
constans argumentis. I. Est natura
homini appetitus societatis, ergo &
jus. II. Est judicium & qualificun-
que delectus boni & mali, ergo &
jus, quod bono alligat, & a malo
deterret. III. Est discrimen etiam
boni majoris & minoris, & intel-
lectus bono majori deberi majorem
honorem, ergo & jus, nempe iusti-
tiae distribuentis. IV. Agnoscamus
omnes verum, ergo & jus, quod
ille præcipit, Deum præcepisse.
V. Habemus parentes, quibus pro
beneficio procreationis & educatio-
nis subiecti sumus, ergo est jus,
quod illi mandant. VI. Intellexere
homines utile esse civitates coli, er-
go est jus civile. VII. Viderunt quo-
que utile esse, ut quædam civitates
cum civitatibus & populis externis
consentirent in commune utrorum-
que bonum, ergo est jus gentium.
Quartus articulus prioris mem-
bris generalis, consecutaria quæ-
dam vel secunda refutatio, I. adver-

sus Carneadem. II. Dicti Horatia-
ni. III. eorum, qui jus inter priva-
tos agnoscunt, rectores rerumpu-
blicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis gene-
ralis, quo probat esse etiam jus &
servandum esse in bello, conslar
argumentis quatuor. **ESSE JUS IN BELLO** probat, I. quia laudabile
bellum non suscitur nisi juris
obtinendi causa: indignum igitur jus
per injuriam peti. II. testimonia
scriptorum & Imperatorum. III. pro-
iustitia causæ & armorum, proque
injuria augmentar & minuantur
animi militum. IV. Crescit existi-
matio ad alienigenas, si quem vi-
deant non nisi iustum ob causam, &
salvo jure publico ac privato ad arma
descendere.

PARS SPECIALIS est, qua
propter spectat hoc ipsum opus, at-
que quintuplex est. Continet enim
I. consilium auctoris. II. partitio-
nen operis. III. necessitatem ope-
ris. IV. subsidia. V. curam & cau-
tio-
nem auctoris per universum opus.

I. **Jus civile Romanum**] Quod ex
LL. regis & XII. tabb. Romæ ortum
varie crevit; cunque disunderetur
nimis, a Justiniano circumcisum &
correptum in Pandecte, Codice,
Novellis, &c. ad nos pervenit, in-
que Academiis docetur. Quod olim
fuit Quiritium, id nunc est jus com-
mune omnium popolorum in Eu-
ropa.

Quod cuique patrum? Populi unius
sive certa gentis, regni, municipii.

Contractum? In compendium re-
ductum.

Apud

PROLEGOMENA.

1. **Jus** illud quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, sive ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, sive moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universum ac certo ordine tractavit haec tenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim Cicero præstabilem hanc dixit scientiam, in foederibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni præponit: sic enim Theonoen compellari facit:

*Nam turpe id est, cum scias hominum ac Deum
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.*

3. Atque eo magis necessaria est haec opera, quod & nostro sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euphemus dictum * apud Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti nihil injustum quod utile: cui

*Nullum
quibusdam,
nisi nile.*

GROTII NOTÆ.

Apud Thucydidem] Verba sunt lib. vi. Αἰδεῖς ἡ τυραννίς οὐ πόλις ἀρχὴ εἰσὶν οὐδὲ ἄλλοι οἱ τι ξυγκέντοι. Idem sensus libro v. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δικαιον μηδὲ τοῦ αὐθαντικοῦ λόγου δοτεῖ τὸν αὐτούς κείμενον. Θωμᾶς οὐδὲν διατελεῖ τούτοις, καὶ οὐ διτίκη συγχεπτον· justa humana rationi ea conscribi, qua per necessitas indicit: certum quo fieri possint ea fieri a validioribus, ab inferioribus tolerari.

GRONOVII NOTÆ.

Quod inter populos plures] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione coniunctos alii præstare oportet.

Sive ab ipsa natura profectum] Sive sit jus naturale. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut Justinianus loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

Aut divinis] Sive divinum.

Moribus] Sive sit gentium jus.

2. *Cicero*] In orat. pro Balbo c. 6.

Præstabilem] i. e. insignem, excellente, eximiam.

Conditionibus] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur Cicero Topic. 21. *Jus a natura profectum* si, an ab aliqua conditione hominum & pactione. Et i. off. 7. ait quadam esse privata lege, conditione, pactione, sorte.

Cognitioni] Otiosæ scil. & fructu proposito animi emendatoris destitutæ. Hos Stoici ajebant noslē præcepta sine decretis, & Græci pafum proverbio τὸν πονημάτων τὸν διάτονον. Vide Gellium initio: talem cognitionem in Scythis arguebat Justinus 2, 2.

Theonien] Theoclymeni sororem, qui ambo erant Protei liberi; compellatur autem sic ab Helenâ. Eurip. in ejus nocturnis tragedia v. 929.

3. *Inane nomen*] Ut Julius apud Sueton. 77. nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie. Et Brutus moriens, non in re sed in verbo esse virutem. Flor. 47.

Thucydidem] I. 6. Euphemus erat legatus Atheniensium ad Camarienses bello Siculo.

Nihil injustum] Thrasymachus ad Socratem apud Plat. de rep. 1, 575. φησιν οὐτοις θεοῖς ήτοι θεοῖς ητοι ητοι ερπιτοις θεοῖς ητοι ητοι. Vide Murectum var. lect. 18, 10.

A se

PROLOGOMENA.

III

Qui simile illud, in summa fortuna id æquius quod validius; & rempublicam sine injuria geri non posse. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controversiae ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudenteribus saepe dicta exidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

*Non ex iure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.*

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium, cum bellum ordiretur, sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et Marius negabat præ armorum strepitu leges * a se posse exaudiri. Ipse ille oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: * *Armatus leges ut cogitem?*

4. In

GROTIUS NOTE.

A se posse exaudiri] Apud Plutar-chum Lyfander macharam ostendens: ἐπειδὴ τὸν πόλεμον οὐκέτι τὸν πόλεμον ἀποστέλλεται. Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat. Apud eundem Cæsar: γε τὸν πόλεμον καὶ τὸν πόλεμον κατέχει πάντα. Non idem esse tempus armorum quod legum. Seneca quarto de beneficiis capite XXXVIII. Multa interim reges, in bello præsertim, operis oculis donant; non suffici homo justus unus tot armatis cupiditatibus: non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.

Armatus leges ut cogitem?] Plutarchus hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: ἡ πόλεμος οὐδὲν ὑπερβαθύνει τοῖς πόλεμοις. Non definetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare. Curtius lib. IX: Adeo etiam naturæ iura bellum in contrarium veritas.

GRONOVII NOTE.

Id aquins quod validius] Vide Tâcitus xv, annal. i. *Id jus esse quod ei qui plus potest, milie est.* C.c. 3. de rep. Petr. p. 37.

Sine injuria] Ex fragm. Ciceronis lib. 3. de republ. apud August. de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injuriam rempublicam statu aut geri non posse.* Vide Sigan. ad frag. p. 67. & Patrit. 140. Eos qui sunt cum imperio, necessario noninquinam esse injustos.

Martem habent arbitrum] Bello deciduntur, c. 21. ὅτι τίταν ὁ θεὸς Δί-μου de Marte Homer. Il. i. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi & quæ amist, & quæ nunc habet, præmia esse belli.* Hoc regente urbisque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est. Cuit. 4, 18.

Ex iure manu consertum] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic Ennius locus apud Gellium 20, 10.

Et aliis alium] Lucanus videlicet Iulium Cæarem, cuius Rubiconem transiret. Vide Lucan. 1, 225.

Antigonus] Plutarch. de fortit. Alex. p. 330.

Marius] Plutarch. Apoph. p. 202. Mario 421.

Oris tam verecundi] Quod quoties in concionem veniret etiam maximi-

**

nus

4. In christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurunt: pro multis unum Tertulliani sufficiat: *dolus, asperitas, injustitia, propria negotia præliorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est, quin opposituri sint nobis illud ex *comœdia*:

Incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere, nihil plus agas

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

*Jus esse
asserium,
contra*

*Carneadis
objectiones.*

5. Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res sit, demus ei advacatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod academæ suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiae posset intendere? Is ergo cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum inventit argumentum validius isto: *jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus saepè mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animaltes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens.*

6. Verum

mis rebus gestis, erubesceret. Seneca epist. 11. quod ipse cum aliis probum vocat. Unde *os probum ejus* Plinio 7, 12. & 37, 2. Unde Sallustius eum dixit *oris probi, sed animi inveterandi.* Suet. de illustr. Gramm. 15. Probus autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander τὸ δίκαιον εἶ μόνα τοις νοτίοις περιέβαλε καὶ τὸ κακόν εἶ τοι πεπείρεται.

4. *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi & agitur: non que forte incident, sed que proprie ibi aguntur.

Comœdia] Terent. Eun. 1, 1.

5. *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. I, 4, 2.

Demus ei] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum schola petutum, quo de foro migrarat. Frequentatus M. Senecæ & Quin-

tiliano. Vide notas meas ad Senec. controvers. 7.

Carneadem] Carneades Cyrenæus, nova academæ tertia conditor post Platonem & Arcefilam. Vide Diog. Laërt. & Jonium hisp. philosoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. Cic. de legib. 1, 13. Laëtant. 5, 17. Quintil. 12, 1. De sententiis Carneadis Cic. 3. de republ. fragmentum servatum Laëtantio in epitome.

Academæ] Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, & assensum quidem sustinebat, de omnibus autem questionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

Cum suscepisset] Quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porci Catonis Censorii. Plut. p. 349. Quintil. 12, 1. 557. Laëtantius divinar. instit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromisit: ipse autem e Ciceronis lib. 3. de republ. Adde Laëtant. epitomen cap. 1.

Oīxīōnī

PROLEGOMENA.

6. Verum quod hic dicit philosophus, & sequitur poëta;

Nec natura potest iusto secernere iniquum:

i. Naturales

admitti omnino non debet: nam homo animans quidem est, sed eximum animans, multoque longius distans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ: Inter hæc autem quæ homini sunt propria est appetitus societatis, id est communitatis non qualisunque sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatae, cum his qui sui sunt generis: quam * οἰκεῖων Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universæ sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterorum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu * aliquatenus temperant: quod in illis qui dema

GROTII NOTE.

Οἰκεῖων Stoici appellabant] Chrysostomus ad Romanos Homilia xxxi: εἴτε δὲ τὸ πατέρι τὸν τοῦ αὐλόντος εἰσαγόν, καὶ τῷ θηρίῳ αὐτῷ ἀνάγκη λεπτοτεις, Habemus naturam homines cum hominibus societatem; quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant? Vide eundem capite primo ad Ephesiōs, ubi a natura nobis data docet ad virtutem feminā. Marcus Antoninus Imperator summe philosophus: ἐτι δὲ τοῖς οὐρανοῖς γενέσθαι πάντας θεῖντες. οὐδὲν τοῦ θεού εἰσαγέται, τοῦ θεοῦ μηδένα. Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?

GROTONII NOTE.

6. Poëta] Horat. lib. 1, satyr. 3. Nam homo animans quidem est, sed eximum animans] Cicero 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: Homo etiam animal &c.

Pro sui intellectus] Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim coelestia sunt ordinatissima; humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

Sui genesis] Cum aliis hominibus. Oἰκεῖων] Q. d. domesticationem, familiaritatem domesticam.

7. Fœtum] Ut galli gallinacei

gallinas, & gallinæ pullos ante se lete exaturantes & haec & pleræque animantes, quam ipsi granum sumunt; ut animalia & fera etiam pro catulis ac fœtibus se lete in periculum conjicentes, ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. Cic. 5, fin. 19. formæ, apes, ciconiæ diolorum etiam causa quedam faciunt. Quintil. 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide Aelian. de animal.

GROTII NOTE.

Aliquatenus temperant] Vetus est proverbium, canis caninam non est Juvenalis:

Tigris agit rabida cum tigride patem;

Parcit cognatis maculis fera.

Est locus Philonis egregius ad decalogi præceptum quintum, quem gracie qui volet legat. Ego cum, quia longior est, femel, id est, latine hic ponam: Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines; Beneficio vicem rependere illa edolla norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur: si quod subito periculum eos contigerit: Dievuntur & canum illi qui greges comitanus præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illas præfent. Nonne inter fidia fædissimum est, in ferenda gratia vincit hominem a cane; mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur;

** 2 transcamus

dem procedere credimus ex principio aliquo intelligenti extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non appetit. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quedam, prudenter a Plutarcho observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum circa similia similiter agere norit * cum societatis appetitu excellenti, cuius peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agentique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, cui quæ convenientia ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanae naturæ congruentia.

8. Hæc

transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus, quod sponset. Ciconiarum senes in nido manent, volore invalide. Harum siboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, vixum undique parentibus quarentes; ille pro etatis merito frumentum quiete, rerum copia, delicias etiam: he vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & expectatione pars olim, ubi sennuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum perficerunt necessarium, quod accepere redentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vita parva enim sunt, aut natu grandes in vita exitus; quapropter non alio quam natura magistro didicерunt edicare vetulas, educate & ipse cum tenera esent. Nounne vero haec ubi audiunt, habent eum se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ ceteris sublevare debuerant, præterim cum id facientes non tam daturi sunt quippani, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dedeunt, aut acquirendi præbuerunt causas. De columbarum cura eximia circa scutus suos vide Porphyrii de non esu animalium tertio. De seatorum & sautorum pro sociis Cassidorum XI, 40.

Cum societatis appetitu excellenti] M. Antoninus libro IX. ἐπίγρατος πόρφυρος Homo in id natus est, bene ut alii faciat. Item: Σωτεροὶ δέ τις εἴ τι γενέσθε τι μηδέτος γενέσθε τοιούτοις, οὐπεράρθρων

εἰρηπότου ἀπογειώσονται. Facilius reperiatur quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum. Libro X. τὸ λογικὸν θεός τὸ πολιτικόν: quod ratione nititur, necessario & certum appetit. Nicetas Choniates: ἐπιγειώσατο παῖς ἡ φύσις οὐτε καὶ ἐπιφύτευσε τοὺς τὰ οἰκεῖα συμπεπλέκεται. Natura insculpsit insevitque nobis animi confessionem cum iis, que cognata sunt nobis. Adde Augustinum de doctrina christiana lib. III, c. 14.

G R O N O V I I N O T . E.

Ex principio] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligentie ipsius insita atque ingenita.

Extrinseco] i.e. Deo vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis & certis rebus sic se habente.

Circa similia similiter agere] Quod negatum bestiis, que tantum in uno, quo naturalis appetitus fert, aut a quo declinatio avertit, sic agunt. Cic. 2, dē fin. 14. ratio, qua & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta coniungat, & cum præsenibus futura copulet, omnemque complectatur vita consequentia statum. Idem 1, de leg. 7.

Cuius peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem] Et societas colenda ex Cic. 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, qua conciliatrix est humanae maxima societatis.

Cui] Facultati.

Societ-

8. Hæc vero quam rudi modo jam expressimus * societatis *Hominis* custodia, humano intellectui conveniens, fons est ejus juris proprium quod proprie tali nomine appellatur: * quo pertinent alieni ab *sociale*: *stinentia*, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus *proprie* & *restitutio*, promissorum implendorum obligatio, damni culpa *damnum*, dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera latgior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet *sociam*

GROTIUS NOTE.

Societatis custodia humano intellectui conveniens] Seneca iv. de beneficiis cap. xviii. Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil aque concordiam humani generis dissociat ac disfracit, quam hoc vitium. Nam quo alio turi sumus, quam quod mutuus juvamus officis? hoc uno intrinsecus vita, contraque incursions subitas munitor est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? preda animalium & videntia ac viliissimus & facilissimus sanguis: quoniam ceteris animalibus in tutelam sui sati virium est. Quaecumque raga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit; non unguium vis, non dentium, terribilem ceteris facit; duas res dedit, que illum, obnoxium ceteris, validissimum facerent, ratiorem & societatem; itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum poritur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitus in aliena natura transmissi imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solita contra dolores dedit: hec forties nos facit, quod licet contra forsanum advocate. Hanc tolle, & sui atem generis humani, qua vita subinnetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.

Quo pertinent alieni abstinentia] Porphyrius de non esuanimantum teclio: ἡ δικαιοσύνη ἐτόλμηστρος εἰς τὸν πατέρα ὁπός οὐ μη βάστασθε. Iustitia in eo sita est, ut abstineatur alienis neque noceatur non nocentibus.

GRONOVII NOTE.

8. Societatis custodia fons est juris] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appetret tamen, ne sermo esset ociosus sibi: deinde ut, qua habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret, naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulget, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitanda & auxiliu mutui causa comparata, pacis conventus vel tacitis vel expressis firmata, transit in jus. Cicerio ait 1, de leg. 5. si patescat, cuius munera colendi efficientique causâ nati & in lucem editi simus, quo sit consuetudo hominum, que naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inveneri.

Quod propriæ] i. i. 10. quod in contractibus versatur.

Quo pertinent] Ad quod: Justin. 2. 2. de Scythis. Nulli sc. gravis, quid cum, &c.

Damni culpa] Si quis quid damni nostra culpa aut virtio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

Pœna meritum] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλέγως γέ τοι οὐδὲ μητρίους τὸν φίλον, οὐδὲ τοῦτον. Aristoteles Oecon. 1. 3.

VIII PROLEGOMENA.

Iem de qua diximus, sed & judicium ad aestimanda quaē delectant aut nocent, non præsentia tantum sed & futura, & quaē in utrumvis possunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis illecebrā corrupti, aut temerario rapi imperio, conveniens esse humanæ naturæ, & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra ius naturæ, humanæ scilicet, esse intellectum.

*Improprie
tate laxius.*

10. Atque hoc etiam pertinet in his quaē cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis * prudens dispensatio, ut quaē nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cuiusque & rei natura fert, præponit: quam juris proprie stricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen ius illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quaē jam sunt alterius alteri permittantur, aut impleantur.

11. Et hæc quidem quaē jam diximus locum aliquem habent, etiamsi daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana; cujus con-

GROTIUS NOTÆ.

Prudens dispensatio, ut que nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cuiusque & rei natura fert, præponit] Agit hoc de re Ambroſiis libro primo de officiis.

GRONOVI NOTÆ.

9. *Judicium ad aestimanda*] Aestimandi, i. e. delictum & discrimen rerum bonarum & malarum, juvantis & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes viasque tam qua precipitant in turpia & noxia quam qua ad honesta & profutura pertinent: adeoque providentiam fecuturi ejus commodi aut incommodi.

Pro humani intellectus modo] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

In his iudicium] Non facere quod quaē canit, *Video meliora proloque, Deteriora sequor*; sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter lectari, affectare, agere.

Illecebra corrupti] Ut eligas aut repente facias, cuius postea puniteat.

Judicio] Se debere aversari malum licet habeat illecebram boni.

10. *Dispensatio*] *Justitia segregativa* sive attribuens vel distributiva, in præmis & munieribus sive oneribus tribuendis, non autem in poenis, in quibus versatur commutativa, qua spectat contractus & maleficia, qua sunt quasi contractus.

Athus] Opera quam in communione commodum praefat.

Juris propriæ] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad justitiam commutantem vel emendatricem, *σωματειακής ιδεώνων*, versantem in contractibus & poenis.

Stricte dicti] Quale seil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

Jus] *Justitia distributiva* propriæ non est jus, quia nulla actione peti potest.

Sunt alterius] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, qua dicitur commutativa vulgo, vel correctiva in contractibus & poenis.

Imperium] i. e. faciam quod debeo; unicuique summ tribuam.

11. *Ese Deum*] IV. Argumentum.

Ex

contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus saeculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, sine exceptione parendum nobis esse, praecepit cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus premia reddere maxima, etiam aeterna, quippe aeternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod christiani indubitate testimoniorum fide convicti creditur.

12. Et haec jam alia juris origo est praeter illam naturalem, ^{2. Volunta-}
veniens scilicet * ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere ^{rium.}
intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ^{1. Divi-}
ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod ^{num.}
laxius ita dicitur, quamquam ex principiis homini internis
profluit, * Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia
principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam ab ipso Jove, * a quo Jovis nomine jus latinis dictum probabiliiter dici potest.

13. Ac-

GROTIUS NOTÆ.

Ex libera Dei voluntate] Inde M. Antonino iudice libro ix: ὁ ἀληθῶς ἀσεβὴς qui injuste agit, impius est.

Deo tamen adscribi merito potest] Chrysostomus i ad Corinthios xi, 3: ὅταν οὐκώσω τινα φύλον, δέοντα λέγω, δὲ τινα φύσιν ἐμπαιρήσων αὐτὸς έχων. Cum naturam dieo, Deum dicere; ipse enim est natura opifex. Chrysippus iii. de Diis: εἴ τις έχει δέοντα τὸ θεοτοπίων ἄνθρωπον αρχέν τιδεῖς οὐδὲ τὸν θεόν οὐδὲ τὸν θεοτοπόν, οὐδὲ τὸν θεόν τοι τοιότον τινα αρχέν τοι τοιότον, οὐδὲ τοιότον τινα αρχέν τοι τοιότον. Non potest inventari principium aliud aut origo iustitiae, quam ab Iove & communia natura; inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.

A quo Jovis nomine jus latinis dictum] Nisi forte verius per abscessionem, ut ex eo quod fuit *os*, ita ex eo quod fuerat *jussum factum jus*, *jus*, postea *juris*, ut ex Papisis Papirii, de quo vide Ciceronem lib. ix, epist. 21,

GRONOVII NOTÆ.

Traditio] i.e. omne quod gentes infillarunt suis posteris, sive confessus & praecepta majorum nostrorum omnis avi.

Opifici] Qui nos creavit.

Sine exceptione] In omnibus & perpetuo.

12. *Ex libera Dei voluntate]* Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*. lib. i, cap. i. num. 13.

Sive illud sociale] Sive quod continet ac dirigit societas gentium & hominum, sive quod sana menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, eti excoxitatum, comparatum, propositum est ab omnibus excellenter pruditis & praelate utentibus vi humanis ingenii insita.

Principis] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

A Jove] Derivatio Stoica Scipionis Gentilis inventum. Orig. p. 270. immo potius praeceps & decursum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior jubet, est *jus*.

**

Dii

13. Accedit, quod illa quoque ipsa principia Dei datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi; & in diversa trahentes impetus, qui nobis ipsis, quique aliis consulunt, vagari videntur, illos quippe vehementiores addictius regens & sine ac modo coercens.

14. Sed & historia sacra praeter id, quod in praeceptis constituit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita *L. ut vim.* ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, *D. de just.* cognationem inter nos a natura constitutam, cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. Inter homines quasi * Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum sed sui generis obsequium debetur.

z. Humanum.

*Civile cu-
jusque
eritatis.*

15. Deinde vero, cum juris naturae sit stare pactis, (necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero aliis modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debent intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi, quibus delata potestas erat, constituissent.

16. Quod

GROTIUS NOTE.

Dii quidam sunt parentes] Θεοὶ τῶν γενῶν, Hierocli ad aureum carmen *Dii fratres*: Philoni ad decalogum εἰρήνης Θεοὶ μηδέποτε τὸν αὐτόν τον εἰς τῷ ζωντασιν· conspicui *Dii*, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando: secunda post Deum fideatio Hieronymo epist. xcii. Parentes Deorum simulacra Platonis de legibus xi. Honos parentibus ut Dii debetur, pronuntiantur Aristotele Nicomachorum i, x, cap. ii.

GRONOVII NOTE.

Datis legibus] Decalago. *Impetus]* Ορυγάς· πολὺ· affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. Cic. 3, Tusc. 11. & 4, Tusc. 6, Clatidian. 4, Conf. Honor. 230.

Vagari] Cum sc. dixit: non concupisces, non occides: aliud contra iram, aliud contra desideria.

Adductus] Adductius, quasi attracto freno. Phrasis Taciti, reenum adductius, 3, hist. 7. de mor. G. 43.

Florentinus] L. 3. D. de Just. & Jure.

Inter homines] V. Argumentum. *Infinitum]* Non sine exceptione, ut de Deo dixerat.

Sui generis] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

State pacis] i. e. fidem datum servare.

Necessarius obligandi modus] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, serratum, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arena.

Nam qui se cœtūt] VI. Argumentum.

Hominis] Uni regi, principi, aut magistratibus aliis.

Quibus delata] Aut pauci unius repreäsentans societatem, ut rex, magistratus.

Vtilitas

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,
* Utilitas justi prope mater & aqui,

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigemus, ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim Naturæ Auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducentiam egentes, quo magis ad colendum societatem raperemur: Juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio, aut subjectio utilitatis alicujus causa cepit institui. Deinde & qui jura prescribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut eiususque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut plerasque ex consensu jura quædam nasci potuerunt; nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtum singulorum sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id *Gentium: civitatum omnium aut plerasque rumque.*

18. Male autem a Carneade stultitiae nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate *Obiectio- jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam num refu- sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus, qui non tatio.*

tantι

GROTI N O T E .

Utilitas justi prope mater & aqui]
 Ad quem locum Acron, aut quisquis est vetus Horatii interpres: repugnat præceptis Stoicorum; offendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate. Contra hanc sententiam videtur quæ disputat Augustinus de doctrina christiana libro IIII, c. XIV.

& opes in unum collatae omnibus quoque aliis prodestant.

17. *Ex consensu jura]* Vel tacito, vel expresso: VII. Argumentum.

Magna illius universitatis] Conjunctionis qua inter omnes est homines.

Nomen a jure naturali] Nam interdum naturæ jus vocatur, quod est gentium, ut paulo inferius dictum est. Sic maiorem natu in imperiis succedere *natura ipsa gentibus* dicit, 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 3, 4, 3.

18. *Male]* Consecutaria sive IV. articulus prioris membris partis generalis.

Stultitiae] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse,

** 5

Sic

GRONOVII N O T E .

16. *Utilitas]* Herat, I, sat. 3.

Humana] Recta ratio.

Provia] Causa remotior.

Accedit] Ultero se quasi comitem præbet.

Societate raperemur] Laetant, de opifici, Dei cap. 4.

Utilitatis] Ut singulorum artes

tanti facit suas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam * sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis praesentis causa, id convellit quo ipsius posteritatisque suae perpetuae utilitates continentur: sic & populus jura naturae gentiumque violans, suae quoque tranquillitatis in posterum reseindit munimenta. Tum vero etiam si ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientia non stultitiae esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus.

19. Quare nec illud,

Jura inventa metu injusti fateare necesse est:

Vis ex metu
injusti; &
validoris
causa ejus
non est.

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendae injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendum adigi, universaliter verum est. Id enim ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris executionem reperta sunt, sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus sine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat: sicut Solon res confecit maximas, ut ipse prædicabat:

Οὐδὲ βίλι τε ηγά δίκαιος συναρμόσεις.

* *Vim jusque parilis copulans vinculi jugo.*

20. Ne-

GROTTI NOTE.

Sicut civis qui jus civile perrumpit.]

Hac ipsa similitudine apposite uitetur lib. ix. M. Antoninus: ὅτις εἴη ἡ περιέλειψις των ἔχοντων την αριθμητικήν πέρισσοτε ἢ τὸν κορυφαῖον πέντε, τότεν διατελεῖ ἡ βίλη, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ταπεινώσθεν ὁ πόνος ὃς δύναται ἐν τῷ καθεδρικῷ στρέμενος. Quicunque ita actio respectum non habebit sine communis fratre eminus ad propositum communitatiss, ea vitam diducit, nec unam esse possit, sed iustisque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit. Et libro xi: ἀριθμῶσαν τὸν ἀριθμὸν ἀποτελεῖν, εἰ διατελεῖ καὶ ταπεινώσθεν πόνος. Homo ab uno abscessus homine, non potest non εἰ ab universo genere abscessus haberi. Nimirum, ut eidem Antonino dictum est, quod examini expedite, idem ap.

Vim jusque parilis copulans vinculi jugo] Ovidius,

Valeat causa, causamque inenibus armis.

GRONOVII NOTE.

Id convelli] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem cum ipso contrahendi.

12. Jura inventa] Horat. 1, sat. 3.
Ad ea dumtaxat] Quæ firmant jus & auctoritatem magistratum.

Judicia] Disceptationes fori, cum dicidissent homines legibus, non armis, vivere. Just. 43, 4.

Fine suo externo] Non posse ad effectum & executionem pervenire, nisi magistrati committatur jus gladii.

Vim] Hinc Κέρες ή Βίλη inter ministeria Jovis in Prometheus ponit Æschylus. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat Machiavellus ad Livium 1, 7, & hoc argumento excusat eadem Remi a Romulo occupatam.

20. Se-

20. Neque tamen quamvis a vi destitutum jus omni caret effectu: nam justitia securitatem affert conscientia, in justitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit Plato. Justitiam probat, injustitiam damna proborum consensus. Quod vero maximum est, haec Deum inimicum, illa faveantem habet, qui iudicia sua ita post hanc vitam reservat, ut saepe eorum vim etiam in hac vita representet, quod multis exemplis historiæ docent,

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, eam in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex iure oritur, quæ evidens est in civibus; qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum; nulla est tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus foedera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, omnia incerta esse simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit,
* quod

20. *Securitatem*] Diogenes apud Stobæum ser. 31. p. 188. II. τοινων πλευτων πολιτων εξα γενεστων την φρεστην την πολιτειαν πολιτειαν, μητε αλιγωδεσσεις οιονται της λεπτης της πολιτειας της βιας.

Plato] In Gorgia p. 357. Alludunt Tacitus 6, ann. 6. Cicero 3. de offic. 2, 1. Quintil. 12, inst. 1. Lillianus Cataplo. Claudianus in Rufin. 2, 504. & apud Stobæum Diogenes pag. 188.

Quod vero &] III. *Consecrarium.*

21. *In populo*] Ut apud Senecam Thyest v. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: quae juvavat, reges eant.*

Nisi utilitatem] Et jus sive justiam & studia liberalia & pietatem & virtutem omnem sequuntur utilitatem, honores, opes, premia; sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas; eve-

nit enim, ut ea non serio, com mode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid maius, utile pertinent; & simul atque praesens non apparer utilitas, aut praesentior non apparer ex contraria vel diversis, ista prælatora negligant & contemnunt.

Foras spectat] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. Apulej. de philos. mor. p. 16.

22. *Tam valida*] Sallustius Jurguth. 109. in oratione regis Bocchi, Curt. 7, 8. Senec. epist. 4. *Neminem eo fortuna proverxit, &c.*

Intra civitatis] Tantum civile statuant esse, non gentium.

Omnia incerta] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. Cicero pro Cæcina cap. 25.

Simul] i. e. simul ac jure &c.

Quod

JUSTI-
TIA secu-
ritatem
affert con-
scientie.

Privatis,
populo, &
populi re-
ctoribus
aque con-
venit.

XIV PROLEGOMENA.

* quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. * Graviter eos accusat Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui jus habeat, in exteris quid jus, quid injustum sit nihil curant.

Regis Par-
securi.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rem publicam, cuius fines hasta & gladio terminarentur, cor-
rexit;

GROTII NOTÆ.

Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles] Chrysostomus in caput iv. ad Ephesios: πότες γένεσιν ἔργωδοισι, φέρε, πότες; λέπται μοι, πάντας ὅταν οὐ τακτικῶς πρόπορος πορθούσιν, αὐτὸς ἐν ταῖς τοῖς οἴσιαις διαίρεσιν, μὴ τοὺς νόμους φυλάκεσσι τοὺς τοῦ δικαίου καὶ εἰρήνης διατάξιν τῷ δικαιοῖ, διπέτεις καὶ κατέτασις εἰς τοπίοις καὶ μέρεσι. At qui fit ergo, dices aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic queso. Nempe cum non ut latrones agunt; nam si in dividendis rebus prescripta iustitia non servent, neque partitionem ex aequo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac prælia implicari. Plutarchus cum Pyrrhi recitatet dictum, regnum se ei liberum suorum relinquere, cui acutissimum futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Threnis posuit Euripides:

Θετταὶ οὐκέπει δώμα δικαζεῖ τοδι.

Ut sanguinante dividant ferro domum,

Additque acclamationem egregiam: Ζωες ἀγαπῶτοι τοῦ θεοῦ Σφελάδεις καὶ πατριῶντες τοῦ θεοῦ Σφελάδεις. Adeo insociabile ferumque est propositum plus suis habendi. Cicero epist. xi, 16. omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius iv: οὐδὲ κατ' ιδίαν τοῦ προστεργοῦ καὶ κατέλαβον τούς τούς μάκριν τοῦ τρόπος σφαλλόται, τούς μὲν πεντηκόντα τοῦ δικαια, τούς σαμαρείων εἰς τὰς οὐρανούς εἰσεστοι. Nam & private coitiones scinctoriorum ac furum in eis maxime mortales eripiunt solent, ubi inter se jus non

praestant, & in summa, ubi fides inter ipsos perire.

Graviter eos accusat Aristoteles] Et Plutarchus Agesilao: Δακοταῖσιν τοῦ προτίτλου τοῦ κράτους μερίδια τοῦ πατριός συμποτεροι διδίσκεται, οὐτε μαρτύριον, οὐτε δικαιούσι δικαιοῖσσι, οὐτε πολεμούσι πολέμου εἰσαγόντες, οὐτε πολέμου εἰσαγόντες πολέμου εἰσαγόντες, οὐτε δικαιούσι δικαιοῖσσι δικαιούσι. Lacedamoniorum primam honesti partem ponentes in patria sua utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam patrem posse augeri. De iisdem Lacedamoniorum Athenies apud Thucydidem libro v. τοῖς οὐρανοῖς αὐτοῖς αὐτοῖς τοῖς τοῦ δικαιούσι μάκρα πολεμούσι πολέμου εἰσαγόντες. Οὐδὲ οὐ τοῖς αὖται πολλα αὐτοῖς εἰσαγόντες πολέμου εἰσαγόντες, μάκρα πολέμου εἰσαγόντες, οὐτε τοῖς αὐτοῖς καὶ πολέμου εἰσαγόντες, τοῦ οὐ πολέμου εἰσαγόντες δικαια. Quod ipsis inter se & civilia iura atmet, plurimum virtute stundunt; Quales vero sint adversarii, multa adserri possint eo pertinencia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri qua suavia sunt, justa qua utilia.

GROTONI NOTÆ.

23. Aristoteles] Et Cicero 2, de offic. ii.

Fœda] i.e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (Machiavell. ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt, fœda habeat] Legitime creatum, κακοτονία τε.

24. Pompejus] Qui dixerat, armatus ut leges cogitem?

Hasta & gladio] Quæ quam latissime, quo liberet, arma vietricia preferret.

Qui

rexit, dicens eam vere beatam esse, quæ justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, * qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet: at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsiā fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, quales exigunt sapientiae regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis; & esse, ut ipse loquitur, non φιλομάθεονς tantum, aut φιλοσωματίς, * sed φιλανθρώπους. * Minois invilum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod aquitatem imperii sui finibus terminaret.

15. Tantum vero abest ut admittendum sit quod quidam *Bellumque* fini-
gunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat *inde bellū*
nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris *jura*
ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui
judiciis coerceri nequeunt; judicia enim vigent adversus eos
qui invalidiores se sentiunt: in eos, qui pares se faciunt aut pu-
tant, bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori
religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Si-

GROTIUS NOTE.

Qui militari fortitudini justitiam anteposuit] Agesilaus cum Persarum regem magnum audire appellari, quomodo, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Est hoc apud Plutarchum.

Sed φιλανθρώπους] Optime M. Antoninus: πόνις οὐ περί τὸν αἴδεντα πόνιον μηδέ Ράμψαν, οὐδὲ δὲ αρ-
χωτὸς ὁ καθημένος. *civitas & patria*
mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus. Porphyrius de non euamiantum III: ἐν λίγῳ εἰδούμενῳ καὶ
οὐδὲ πολὺν περὶ τὸν αἰδεῖνον, καὶ
ἐπὶ μάλιστα πέρις ξένων καὶ πέρις πάτρων
εὐθρόπων, ἐν τῷν αἰδεῖνοις ἔχοντος πάντων
καὶ αὐτῶν περὶ εἰδεῖνον λογισμού,
δῆ τότε δὲ καὶ θείαρα. *Qui ratio-*
ne ducitur, innocentiam in cives ser-
vat, imo & in peregrinos & homines
quosvis, quanto ratione præstantior,
tanto diuinior.

Minois] De quo versus est veteris Poëta:

Καὶ νήσοις διέσχιστος θαρρῶς ζυγὸν ἔμ-
εισε Μήνως.

*Insula cuncta jugo Minois pressag-
mebat.*

Vide hac de re Cyrillum adversus Julianum libro vi,

GRONOVII NOTE.

Justitiam] Cujus nihil esset nisi
jure posseum.

Spartani regis] Agesilai.

Φιλομάθεον] Amantes Mac-
donum.

Φιλορωματίς] Amantes Romanorum.

Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

Aequitatem] Justus tantum esset erga suos Cretenes; in exterios bel-
la parum iusta facile suscipere, aut
iniquas viciss conditiones ferret, ut
crudele tributum Athenienibus im-
positum, de quo Ovidius.

25. *Tenum*] II. membrum i.
partis, esse jus etiam belii proba-
tur.

Judiciis] Non submittunt se ju-
dicii.

Invalidiores] Sc. eo ad quem in
jus adiutur, & propterea se patiuntur
ad tribunal citari & judicari, quo &
inviti cogi possunt.

Pares se] Qui non submittunt se
judicii eidem.

Bella sunt in eos qui pares] H' ne pa-
tet unde hostis dicatur, scil. quod
par sit, nam hostile est æquare.

Valere

XVI PROLEGOMENA.

26. Sileant ergo leges inter arma, sed civiles illæ & judiciatæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatae. Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at * valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello querendas censeo.* Idem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pius putabant geri oportere. Camillus juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: *Africanus, populum Romanum & suscipere juste bella & finire: Apud alium legas, Sunt & belli sicut & pacis jura.* Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & in hostem nefas.

27. Quantam vim habeat in bellis * justitiae conscientia
passim

GROTII NOTE.

Valere non scripta] Ideo Alfonius rex interrogatus plus ne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. Plutarchus: *εἰδέτη τοι πολέμων ὁμοίως τοῖς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῖς, τοι τοι πολέμους οὐτως διατίνει, αὐτοὺς φύγειν τὰς εἰς πολέμους τοι ἀπεβούτε προώντας.* *Sunt apud viros bonos quendam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fuziatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.*

GRONOVIIT NOTE.

26. *Sed civiles illæ]* Sic bello Marisco senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. Asconius Ped. in orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedemonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphyctyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

Accommodata] Sic ait Justinus, post arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

Docet hoc] Argumentum II, membris II. partis generalis.

Puro pioque] Liv. 1, 32. Quod qui

gerat, in causa belli capienda non fecere, non impietate maculetur. Vide ad Sen. Medeam v. 901.

Bella tarde] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntius.*

Camillus &c.] Testimonia Imp. Apud alium] Liv. 5, 27.

Pacis jura] Verba Camilli apud Livium d. I. Plutarch. *sævæ res bellum est, &c. sunt tamen belli leges, in Camillo.*

Alius] Seneca ep. 120.

In hostem] Apud Senecam. d. I. In hoste.

27. *Quantam]* Argumentum III.

GROTII NOTE.

Justitiae conscientia] Bene apud Appianum Pompejus: *γερρῆσθε καὶ τοῖς τοῖς διοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογοτυφῷ τῷ πολέμῳ καλέσθε τοι δικαιοῦσθε γενεθλιοποιαὶ ὑπὲρ πολέμου πολεμίου.* *confidere oportet Diūs & causa belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Caius apud eundem: *μετὸν δὲ ιστις εἰ τοῖς πονηροῖς δεῖ τὸ δικαιον.* *In bellis spes optima est, causa jus.* Josephus xv. antiquæ historiæ: *μετὸν δὲ τὸ δικαιον, μετὸν ἐκάρον ὁ Θεός.* *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* Multa sunt apud Procopium in hanc sententiam: ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter extera: *τὸ* *εἴσπει*

passim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam saepe
huic cause præcipue ascribunt: Inde proverbia illa, frangi
& attolli vires in milite a causa: raro eum sospitem redire
qui injusta arma sumserit: bona causa spem adesse comitem;
& alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi
successus iniquarum molitionum: satis enim est quod causæ
æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum,
quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, saepe aliatum
causalium oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias
conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res
opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec
injuste suscepito, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit
quibus jus, fas, fidem vilia putat.

28. Ego cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum III.
haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad
bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem
causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem
*Causa ass-
tori operis
scribendi.*

στρατόν εἰς τὸν πολέμον μὲν μὲν τῷ
δικαιούμενον. Victoriaṁ fortitudi-
do datura non est, nisi iustitiam habeat
commilitem: & in altera oratione
ante plenum non longe a Carthagine:
ne: & in Longobardorum sermone
ad Herulos, ubi hæc, sed correcta
a nobis: μαρτυρεῖσθαι τὸν ἄνερ
τὸν δόκιμον τὸν βασιλέα τὸν τοῦ
πολεμίου πατέρα τὸν αὐτούς πολεμίου
τοῦ δικαίου ἵστη, αὐτὸν τοῦ δικαίου
τοῦ πολεμίου τὸν γῆγερον, αὐτὸν
τοῦ πολεμίου τὸν γῆγερον, αὐτὸν
τοῦ πολεμίου τὸν γῆγερον.
Testamur Denū, cuius potentia vel
minima particula omnem humanam
vitam equiparat: is, ut credibile est,
belli causas intuens, debit debitum
utriusque prælii exitum. Quod dictum
eventus mox admirabilis compro-
bat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Tortilis: οὐ γάρ οὖν, ἐν
τούτῳ τῷ ἀδικήτᾳ τῷ βασιλέων εἴ-
ται ἡ ἀδικία τοῦ θεού, αἷμα αἵμα
τὸν βλότον θεωρεῖν, αἷμα αἵμα
τὸν βλότον θεωρεῖν. Fieri nequiti, nequiti,
inguam, fieri, ut qui violentia &
iustitia utinam, decus pugnando par-
iant, sed tristū vita enique est, ita ei
obtingit bellī fortuna. Mox capta jam
Roma alteram habet orationem To-
tilis, pertinenter eodem. Aga-
thias vero libro 11. adiuta γε τῷ
τοῦ αὐτοχθονοῦ θεοῦ αἱ καὶ
αὐτούς, μάνια δὲ ἐν τοῦ φε-
στολοῦ τῷ παρεγένετος. Injustitia
& Dei neglegētus vitanda semper &
noxia, tum vero maxime ubi res bellī
in acie cernitur. Probat id alibi
Darii, Xerxis, & Atheniensium in
Sicilia illustribus exemplis. Vide si
libet & Crispini orationem ad Aqui-
lejenos apud Herodianum VIII.
Apud Thucydidem libro VII. Lace-
demonii clades ad Pylum & alibi
acceptas sua culpæ acceptas ferunt,
quod judicium provocati accipere
reculaffent. Sed cum postea Athe-
nienses multis editis improbis faci-
nibus judicium defugissent, spes
inde meliorum successuum ad Lace-
demonios redit.

GRONOVII NOTE

Historiarum] Justinus de servis
cytharum 2, s. 8, 2. 19, 1. 24, 4-
6, 2.

In milite causa] Ovidii est.

Causarum oppositū] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

Etiam] Argumentum IV.

28. *Ego*] Pars altera & specialis
prolegomenon, que spectat ipsum
opus. i. consilium auctoris.

Omnis

XVIII PROLEGOMENA.

Bellandi licentiam moderandi. vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam : levibus aut nullis de causis ad arma procurri , quibus semel sumitis nullam jam divini , nullam humani juris reverentiam , plane quasi uno edicto ad omnia sclera emissis furore .

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt , ut christiano , cuius disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue consistit , * omnia arma interdicerent : ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus nostras , viri pacis & ecclesiasticæ & civilis amantissimi ; sed eo , ut arbitror , consilio , quo solemus , quæ in unam partem exierunt in alteram reflectere ut in verum modum redeant . Verum hic ipse nimium contradicendi conatus sæpe adeo non proficit , ut obsit etiam , quia deprehensum facile quod in his nimium est , etiam aliis dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit . Medicina ergo utrisque adhibenda fuit , tum ne nihil , tum ne omnia crederentur licere .

Jurisprudentiam juvandi studium , exemplo methodi.

30. Simul & jurisprudentiam , quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui , nunc quod mihi indegne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat , privatæ diligentiae studio adjuvare volui . Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt , perfecit nemo : neque vero fieri potest , nisi , quod non satis curatum est hactenus , ea quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separantur ; nam naturalia , cum semper eadem sint , facile possunt in artem colligi : illa autem quæ ex constituto veniunt , cum & mutentur sæpe , & alibi alia sint , extra artem posita sunt , ut alia rerum singularium perceptiones .

31. Quod si qui veræ iustitiae sacerdotes naturali & perpetuae jurisprudentiae partes tractandas susciperent , semotis iis quæ

GROTTI NOTÆ.

Omnia arma interdicerent] Tertullianus de resurrectione carnis : Gladius bene de bello cruentus & melior homicida .

GRONOVI NOTÆ.

Uno edicto] i. e. licentia , quasi jus datum sit sceleri , ut Lucanus loquitur .

29. *Diligendis]* Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere .

Confilio] Non ut simpliciter omnia bella tollerent .

Quæ in unam partem] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare , quo fiat rectus : sic hi quod non omnia bella damnarent , sed netemere & tam facile susciperentur . Se-

neca 7. ben. 22. *Quedam precipimus ultra modum , ut ad verum & suum redeant .*

Dictis intra verum] Sic si qui ageret in foro , intentione sua plus complexus fuisset , quam ad eum pertineret , causa cabebat . §. 33. Instit. de act .

30. *Quæ ex constituto]* i. e. quæ homines temporariis saepe causis impulsu constituierunt , & identidem mutat dies , ab ilis , quæ recta ratio dictat , nec se patitur aliter habere . §. 10. Instit. de jur. nat. gent. & civil .

Cum semper eadem] §. 11. Instit. de J. N. G. & C.

In artem colligi] Certis regulis & præceptis includi ac describi .

31. *Quæ*

quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicis officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

32. *Nos certe quam viam incundam censeremus re ipsa portius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiae longe nobilissimam continet.*

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus questionem, sitne bellum aliquod iustum: deinde ad noscenda publici privatique belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum ori-
ri potest, exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur obligatio, quæ successionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto aut contractu, quæ foederum, quæ jurisjuri-
di tum privati, tum publici vis arque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum sanctimonia, quale
jus humandi mortuos, quæ pecuniarum natura, late exsequi-
tur.

35. Ter-

31. *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens; sed quæ ex usu & placo post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuerunt.

De voluntatum] De testamentis & obligationibus.

De factorum] De probationibus & præsumptionibus.

32. *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secunda membrum secundum.

Nobilissimam] Scil. de jure publico.

33. *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

Private] Cum armis depugnant, quoniam sunt magistratus.

Vim ipsam summi imperii] Jus ma-
iestatis.

De subditorum] Parendi necessita-
tem an omnem & quateraus omnem
debeant.

34. *Res communes*] Convenit cum
tit. inst. de rerum divisione.

Jus personis] De jure personarum,
de patria potestate, per quas perso-
nas.

Obligatio] Adversus bona maleve-
fidei possessores rerum alienarum 3.
ad §. 35. tit. 1. lib. 2. Si quis a non
dom.

Successionum] Convenit cum
tit. de testamentis, legatis, fi-
deicommissis, hereditatibus ab
intestato, bonorum possessioni-
bus.

Ex pacto] Cum materia obligatio-
num.

Damno dato] Lex Aquilia & oblig.
ex deficto:

Sanctimonia] Qui inviolabiles,
& si id fiat, datur causa belli;

IV.
*Operis con-
tentia &
ordo.*

Lib. 1.

Lib. III.

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam id quod in bello licet, cum id quod impune sit aut etiam apud populos exterros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera & omnes bellicas conventiones.

V.
Scripturis
necessariis.

36. Eo autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriae. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat cui nomen *Δικαιωματος πολεμου*, neque eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure faciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiae, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de jamento, de repressaliis capita fecerunt.

Recentiorum
scriptorum
defensionis.

37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, * Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, Francisco Ario, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo arguento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplerere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus

GROTIUS NOTÆ.

Wilhelmo Matthæi] Adde his Joannem de Carthagena editum Romæ anno 1510c. ix.

GRONOVII NOTÆ.

35. *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis iudex.

Vitio caret] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

Bellicas conventiones] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

36. *Eo autem*] Necesitas operis. IIII. Membrum secundæ partis.

Δικαιωματος] Jura bellorum.

Recentiori] Patrum ecclesiæ scil.

De iure faciali] Meminit Cic. I, de offic. II, Belli quidem aquitas

sæcundissime faciali jure pop. Rom. prescripta est. Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem faciales, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Idem legati populi Rom. res repelebant, bella indicebant, foedera feriebant. Liv. I, 24. & 32, lib. 30, 45, lib. 31, 8.

De repressaliis] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr.

3, 2, 4.

37. *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

tibus nonnullis, sed pro instituti sui modo & testimonii tantum allatis diffusius; & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis, cuius diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adiutum profiteor: ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in distinguendis questionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sepe in controversiis definiebant sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad aequi bonique naturam sunt composita. Causas unde bellum iustum aut injustum dicitur Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera quo ipsi visum est modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. Superest ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressius sim breviter exponam. Primum mihi cura haec fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quædam tam certas ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat. Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidenter sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis sentiendi instrumentis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis Euripides sic loquente facit Polynicen, cuius aperte justam vult fuisse causam:

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus

VI.

1. *Cura
Autoris,*
1. *Jura
probandi
Naturale,*

38. *Definitiones*] Sententias, effata, posita, axiomata, observations, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. de reg. jur. *Definitio omnis in jure periculosa est.*

Responsis] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

Ad gratiam consulentium] Scriptis enim de jure mari in gratiam Britanniz regis tum temporis in Britannia agens Alb. Gentilis.

39. *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomaticis vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ iden-

tidem existunt, facile potest statui.

Supereft] IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

Nationes tam certas] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimitur similiter omnibus. Cic. 1, de leg. 10.

Sentiendi instrumentis] Totæ *ad ymagines reis & cœlos.* Diog. apud Stobæum 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fufum, ut Cic. 2. de nat. 56. sentiendum vel percipiendum.

*** 2

Rit.

XXII PROLEGOMENA

*Implicita; sed quæ regulis æquæ & boni
Suffulta * rudibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori { constat is autem ex feminis iisque barbaris, } judicium, dicta approbantis.

40. Usus sum etiam ad juris hujos probationem * testimoniis philosophorum, historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscretæ credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat. Quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis consensus; illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiae qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest,

*Gentium.
2. Discriri-
minandi
gerumque.*

GROTTI NOTE.

Rudibus pariter & doctis patent]
Idem Euripides Andromacham Her-
mione dicenti:

Oὐ βαρβάρων νοέσθεντες τό
τι.

Non barbarorum more in urbe hac
vivitur.

respondentem facit:

Καὶ ταῦτα αἰχματά γεγάγειται αἰχμήτω
τι.

Quæ turpia illis, hic quoque haud
culpa vacant.

Testimoniis philosophorum] Quidni, cum Alexander Severus Ciceronis de republica & officiis libros perpetuo lexitavit?

GRONOVI NOTE.

Feminis iisque barbaris] Tyrris, Phœnissis; per eas species voluit innuere Euripides, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorum sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile affequi.

40. *Sectæ,] Sectæ, ad philoso-*

phos refer. i. e. Non vera semper, sed s'ape verisimilia tantum dicer; dummodo profutura parti, cuius causam erant, eo que & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nihil est locus in hanc rem Cic. pro Client. c. 50. A. con. Ped. pro Cornilio p. 141. esse oratoria calliditas, ut cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis ulsanur.

Argumento] Ad poëtas & historicos.

Cause] Ad oratores.

Ad causam universalem] Quæ non singulos & in praesenti tantum negotio movent, sed omnes & in quavis materia similiter impel eret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

Recta illatio] Collectio, argumentatio, syllogismus.

Communis consensus] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

Illa] Sc. illatio.

Hic] Consensus communis.

Quod enim] Definitio juris gentium & naturæ.

Deduci non potest] Ut jus naturæ.

Voluntas.

PROLEGOMENA. XXII

test, & tamen ubique observatum appetat, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat.

41. Itaque haec duo non minus inter se, quam a jure civili *Civilis*, discernere seni per unice laboravi: imo & in gentium jure diligere id, quod vere & ex omni parre jus est; & id quod duntaxat effectum quandam exercitum ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere licet, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis aliquius causa vel ut incommoda gravia videntur, defendi debeat: quae observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicitate separavimus ea, quae juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quae juris esse dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo rectae rationis 11. Auxiliato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra *scripti* diximus.

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc saeculis non in tyrannide abiisset, ita ut eius *lans*. veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam remagis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur quoniam nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarunt, quae omne verum vidisset, & nullam quae non aliquid ex vero. Itaque * veritatem sparsam per singula

Voluntas libera] Ex consensu gentium etiamsi directo natura non dicitur.

41. *Quod vere*] Quod necessario & semper observandum.

Duntaxat effectum] Quod aquae observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura praecepit, ut adversus vim injustam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, reuebam an relinquam, non praecipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me queretur ac defendit, & pro justo posse fiore haber.

Externum] Ut scilicet aquae ob-

servetur ac ipsum gentium jus.

Quae iuri stricte] Quae ad justitiam & iuris iustitiam pertinent.

Quia aliter] Quae ad conscientiam pertinet.

42. *Nihil percipi*] Pyrrhonii & scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus Cicero 1, offic. 2. & Diog. Laert., qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in Diogene Laertio.

Veritatem sparsam] Argumentum veterum erat christianorum, omnia moralia, quae docuit Christus, etiam veteres philosophos praecepsisse.

GROTI N O T E .

Veritatem sparsam per singulos] Verba sunt Lactantii institutionum vi, cap. 9. Justinus Apologetico priore: *Ex isti similes est. tunc*

XXIV PROLEGOMENA.

singulos per sectasque diffusam in corpus colligere, id vero existimabant nihil esse aliud quam vere christianam tradere disciplinam.

*Reprehen-
sio.*

43. Inter cetera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere & Platonici nonnulli * & christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta liberalitatem & parsimoniam, in unam compingeret; & veritati daret opposita minime ex aequo respondentia, jactantiam &

dissimu-

πλάτωνος διδύμητα τῆς Χερσᾶ, ἐν τοις ἵξι πάντῃ ὄφεια. φαστερ
γένεται τὸ τέλος ἀλλοι στοιχεῖα τοῦ καθητοῦ
πονητικῶν καὶ συγγενεῖον. εὐχαριστία
τοῦ τοις διατάσσεται τῷ αὐτερμάκτη
τοῦ τοῦ συζητήσεως ἡγεμόνες ἐστούσεσται. Non quod plane aliena sint
Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane convenientia,
ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum,
poetarum, & historie scriptorum.
Eorum enim quisque ubi infra
ratione id, quod ei consentaneum est,
ex parte videns eatenus recte dixit.
Tertulliano, Seneca sape noster;
sed, ut idem nos monet; nulli
hominum universitas spiritualium
documentorum competit, nisi in
Christum. Augustinus epistola ccii:
Mores illi, quos Cicero philosophique
alii commendant, in ecclesiis toto orbe
erescensibus docentes auge discuntur.
Vide si vacat hac super re eundem
Augustinum de Platonis,
quos paucis mutatis ait christianos
esse epistola LVI. & de vera
religione capite IIII. & confessio-
num libro VII, c. 9. & libro VIII,
cap. II.

Et christiani veteres] Late hoc
perseguitur Laetantius libro VI. in-
stitutionum, capitulo XV. XVI. XVII.
Cassiodorus: non affectibus moveri,
sed secundum eos moveri utile vel
noxiuum.

GRONOVIIS NOTÆ.

Id vero existimabant] Vide Petrum
Numenium de studio philosophico,
cap. 2. num. 9.

43. Liberalitatem & parsimoniam]
num. 1. Liberalitatem definit Ari-
stoteles, mediocritatem circa pecu-
nias: ejus principia cautio est, quam
& Cicero 2, de officiis. 15, ei ad-
hibet: dandum diligenter & moder-
ate, ne largitio fontem benigni-
tatis exhaustat. & cap. 18. Ha-
bendam rationem rati familiaris, quam
dilabi sinere flagitium est. Hac est
quam veteres parsimoniam sive fru-
galitatem dixerunt. Atque hinc patet
frugalitatem non esse speciem
a liberalitate diversam, sed alter-
teram ejus partem vel officium,
quemadmodum altera pars est be-
nignitas, sive tempestivus sumptus.
Liberalis est, qui non plus dat,
quam finit frugalitas; non minus,
quam comitis præcipit sive
benignitas. Liberalitas est medium
inter prodigalitatem, a qua re-
vocat illam frugalitas sive parcimo-
nia, & avaritiam, a qua retrahit
eam benignitas.

Veritati daret opposita] Num. 2.
Veritas Aristotelii 4, ethic. 13. virtus
est, qua quis præferi verius & factius
id quod est & esse debet. Quia qui
utebantur, candide & simpliciter
agere dicebantur. Exemplum est
apud Homerum Achilles, apud So-
phoclem filius ejus Neoptolemus.
Ei in excessu obicit arrogiam,
qua quis amplius præfert, quam est:
cujusmodi sunt glorioſi milites apud
comicos. In defectu, dissimulationem
qua quis minus præfert
quam est: non per modestiam pro-
pria laudis detractionem, sed per
pravam

disimulationem; & quibusdam rebus virtutum nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut virtutum per se non sunt, ut contemptum voluptatis & honorum, & iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamen- *Virtus non
tum vel ex justitia appetet, cui oppositum nimium & omnis vi-
tium habet
parum; in excessu.*

pravam consuetudinem ac voluntatem illudendi ac frustandi: cuius exemplum unicum est Tibérius, qui cum teterimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt ἄρρενες, descripti Theophrasto. Tales de quibus Terentius in Heautont. *Nec in illum satis noveras, nec te ille: hocque sit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod aequalis est pari. Huc pertinet histrionia, quam totum orbem exercere dixit Petronius.*

Contemptum voluptatis] Num. 3. Invidiosa ~~αἰσθητική~~ non enim contemptum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solitum vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis peccuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis Aristophanis tradutus tanquam otor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Aetiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiam si licet, & copiam haberent.

Contemptum honorum] Num. 4. Immo contemptum sui potius & ~~αἰσθητική~~, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum praefat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fiat, pudorem & famam hominum nihil facias, in sordidissimum vita genus descendas, cum Dionylio Syracusano

apud Justin. 21, 5. non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspicui in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditi, simo quoque de minimis rebus discipitare, pannosus & squalidus incidere, Vacuitatem ire] Num. 5. Non qua oritur mansuetudine ac lenitatem animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupidia quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumelia prebere suetis, exhibent scena.

44. *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. Medium duplex est: rei five arithmeticum, quod utrimque tantum distat ab extremis, sicut centrum equaliter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & rationis five geometricum, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque absit, ut quartarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim mediis ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum diuidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant; haec est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit Aristoteles, si dixit virtutem omniem

XXVI PROLEGOMENA.

parum ; cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset , in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit : quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum , quod in aliis merito culpat & deinde minus suo accipere , potest quidem adventitium habere vitium , ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat ; at certe cum justitia pugnare non potest , quæ tota in alieni abstinentia posita est . Cui hallucinat ioni similis illa est , quod adulterium ex libidine ,

cædem

consistere in medio : sed in cætris virtutibus esse medium rationis & geometricum : in justitia partim medium geometricum , & rationis , partim arithmeticum , siue rei ? Non hic video μεταλλευτικόν , sed tantum explanationem & distinctionem terminorum .

Minus suo accipere] Num. 7. cavitatur : neque enim Aristoteles & ejus sectatores illud minus suo accipiunt de bonis , sed de oneribus & malis . Justitia ex mente Aristotelis est virtus , quam tam in præmiorum & onerum distributione , quam in commutatione rerum & contractibus & omnibus , in quibus aliqui injury fieri potest , ita se gerere hominem decet , ut nec de externis bonis , puta pecuniis , honoribus , & id genus aliis plus sibi vindicet , minus relinquat alteri ; nec rursus de malis , id est , oneribus & poenis minus sibi , at plus alteri , quam par est ac jure debetur , imponit . Vide Hornejum 3 , ethic. cap. 11. n. 21.

Adulterum ex libidine , cædem ex ira ad iniustitiam] Num. 8. Primum Aristoteles non negat , adulterium qualecumque , & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem . Nam eam omnes virtutes complecti & leges velle , ut nulla non virtus observetur , nullum non vitium vitetur , dixerit scribit (haret in hoc loco Aristotelis etiam Bacchovius ad §. 1. inst. de justit. & jure) ne a particulari quidem justitia adulterum aut ullam cædis speciem

excipit : nam cum justitia particularis duas (species) partes edidisset , τὸ εὐ τὸ δικαιοῦσα καὶ τὸ εὐ τὸ εὐαλλάγματος διρρήγιον , alteram , qua distribuenda præmia & onera , alteram , qua contractus ordinat ; inter σωτηρίαν & αἴρα seu contractus involuntarios palam ponit μοιχείας καὶ δορπίδας . Hac lib. 5. ethic. cap. 4. At initio ejus capitinis γένεσις & subtiliter esse quandam justitiam , quæ non contineat omnem virtutem , sed partis locum obtinet , demonstrat exemplis iniustitiae : esse enim qui injuste agant , qui tamen non cupiant , nec usurpent alienum , ut qui in acie clypeum abicit , dum ignavus est : maledicus , dum molestus : per avaritiam destituens amicum , dum illiberalis : nemo horum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni . Et tamen cupiditas alieni peccatum est , & improbatur , tanquam iniustitia . Est ergo aliqua iniustitia ab aliis vitiis distincta & separata : & sic in contrarium justitia . Inter haec genera iniustitiae universalis (μοιχείας vocat) mentionem facit adulterii , ponens duos adulteros : alter ob lucrum moechatur , & accipit , aut esuriret n̄ moechatur : alter ob libidinem & ultimo donat ; hic posterior quod peccat , habet nomen inter ista virtutia iniustitiae opposita , est enim intemperans : at ille prior , quod facit , nullum nomen inter ista virtutia invenit , & tamen injustus est : ergo iniustitia particulari : ergo &

est

P R O L E G O M E N A .

XXVII

etdem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, quam alieni usurpationem; nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiae proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, sed hoc non id eo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum; sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, * in qui-
busdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa sepe consi-
ma.
In summis

est aliqua injustitia particularis, qua non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: *πάτος μηδέ ακόλασθε δέσποιντες αὐτοῖς μᾶλλον καὶ πλεονεκτοί*. Non dicit πλεονεκτού omnino non esse, sed magis ακόλασθε quam πλεονεκτού. Deinde non dicit puniri ex legibus non posse ut πλεονεκτού, sed dicit δέσποιντες αὐτοῖς, possit videri sci-licet subtili iudicio ethico, quod sit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui luci & pecuniae accipienda causa adulterat, is αδικεῖ, ακόλασθε αὐτοῖς, quod compareat intelligentium ex superioribus, quasi esset αδικεῖ μᾶλλον καὶ ακόλασθε, magis injustus quam intemperans. Nam ακόλασθε qui dem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεκτού, sive turpis egestas. Quomodo igitur si dicetur adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum ut exemplum injustitiae adhibet?

G R O T I I   N O T A E .

In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat] Agathias libro v. in oratione Belisarii; τέλος τὸ δικαιοῦ κανονῶν, τὰ μὲν οὖτε περιέχοντα κα-
θαρούς τὴν καθολικὴν, τύπον ἐπίκλησιν καὶ τὸ δικαιονόμον, τοῖς δὲ μέτει καὶ τὸ
τεστήν ταύτην τεστήν τὴν ἐκκλη-

σίαν, τύπον δὲ τὴν πάτρων χρι-
στοῦ, ἀλλὰ εἰς σύνολον τὸ συμ-
φέρον. τὸ μηδὲ τὸ φερόντα ἀμύνεις
αγαθούς καὶ αἰσθητούς αποτελεῖ τὸ
φιλανθρώπειον αἴτιον. τὸ δὲ ὅργον τὸ μηδὲ
δεσποτεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὑπερ-
μετέρον φιλανθρώπειον αἴσθητον. Ex
animi motibus illi omnino simpliciter
que arripiendi in quibus id quod officio
convenit eligique dignum est, pu-
rum reperitur atque sincerum. At qui-
bus accidit, ut & in malum vergant
aque declinet, his non omnimode
usendum, sed quatenus conducuntur.
Prudentia bonum est merum & incor-
ruptum, quod nemo negaverit. In ira
id, quod actuosum, laudabile, quod
modum excedit, visandū ac dannum
adserens.

G R O N O V I I   N O T A .

U surpationem] Confundit Gro-
tius universalem & particularem
justitiam.

Nec referat] Num. 9. Nihil re-
ferat, quod ad poenam iudicio civili; sed referat iudicio morali. Mnē-
ster fuit Pantomimus, quem cum
Mestallina non posset ad libidinem
pellucere, accusavit eum apud Clau-
diū maritum tanquam contumacem,
effecitque ut Imperator ju-
beret eum Augusta parere. Itaque
cum ea concubuit. Tacit. xi, ann.
36. Is egit quidem & ακόλασθε &
αδικεῖ, nec evasit poenam; iudici-
cio tamen morali nec αδικεῖ nec
ακόλασθε.

*** 5 ακόλασθε.

XXVIII PROLEGOMENA.

ma incitat. Nam Deum nimium colere non possumus, superflitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque pec-
Lib. 4, c. 9. cata nimium odiisse. Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatoria sunt.

εγκάλας. fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De eade ex ira hanc scio, nisi forte ex lib. v, ethic. cap. 10. quod si est, injuste se carpitæ hoc demonstrat lib. 3, de jure bell. & pac. cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

45. *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum Aristotelii ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religiōnem, quemadmodum & spem, caritatem, fidem solis christianis ex revelatione cognitas. Nam illi ut veteribus omnibus extra ecclesiā cultus Deorum sub magnificientia ponitur 4, ethic. 5. Cui subscribit Sallustius Catil. ix. *In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fidèles erant.* Julian. de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera, que magnificientia sua reddituum vota grata volentiam & Deorum responsa manifestant.* Livius 21, 20, qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovendo,* lib. 2, de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μητέρα τοῦ δικαιοῦ θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. Plutarch. Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis vi-ribus, tamen manes in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quandiu

virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quod mibi multitudinem victimarum vestiarum?* Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Esaïæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad iussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque iustus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit prædictus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, astimandus est ex opere cuiusvis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe tempora adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & ergando in sumptum sacrorum, ferias eorundem sacrorum causa habendo, legendis libros sacros & in sensu corum inquirendo, abstinentendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impie-tatis sive atheismi.

PROLEGOMENA. XXIX

sunt. Lactantius, cura multum de affectibus disservisset, Non in his moderandis, inquit, sapientiae ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimen, & maximi possunt esse sine crimen. Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulxit.

46. Historiae duplēcēm habent usum qui nostri sit argumenti: *Historiae*, nam & exempla suppeditant & judicia. Exempla quo meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera ceteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquomodo inde probatur; jus vero gentium non est ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent *Poëtae*, pondus: & nos saepè iis utimur non tam ut inde adstruamus *Oratores*, fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat.

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, *i. Libri* aut probarunt, auctoritate saepè utor, cum discrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ: haud dubie mendose, multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte dicitur, dummodo distinguamus accurate ius Dei, quod Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum *sacri.* *i. Testam.* *vetus.* inter

46. *Et iudicia]* Sententias & pronunciata illustrum & clarorum hominum, ea saepè vulgi non falsa, ut & sua.

Meliorum temporum] Ut Romana ante 600. v. c. annum, seu bellum Punicum tertium: Graeca bellum ante Peloponnesiacum, Thucyd. lib. 3, *etc.*

48. *Probarunt]* Qui effecerunt, ut alii haberentur canonici, & apocryphi, primi.

Antiquæ & novæ legis] Sic maluit, quam antiqui & novi fœderis vel testamenti: non enim sequitur quod nostri fere statuunt omnes, idem fœdus gratia fuisse semper, eandemque legem, cuius non nova capita tulit, sed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Phariseorum pravis in-

terpretationibus & additamentis.

Jure naturæ] Judaizantes, Bodinum intelligit.

Mendose] Horat. 2, sat. 4. *Ausidius* fortis misebat mella Falerno. Mendose. i. e. male, perpetram.

Liberæ] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Canaanæ devotis.

Non pugnat] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum *soror* parentum, aut præcepto, non occides, cum filium immolare jubet patrem.

Deus per homines exsequitur] Ut mandatum Abraham de filio mancando: Hebreis de Ægyptiis astro & ar-

XXX PROLEGOMENA.

inter se. Vitavimus ergo quantum potuimus & hunc erorem, & alterum ei contrarium, qui post novi federis tempora nullum antiqui foederis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi foederis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri foedere, eadem & ipsum aut majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui foederis videmus antiquos christianorum scriptores.

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum foedus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt

Hebrei scriptores. * Hebrei scriptores, ii maxime qui & sermones, & mores patris habuerunt percognita.

2. Tertiam nov. 50. Novo foedere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid christianis licet: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ distinx: pro certo habens in illa sanctissima lege majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se ius naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut a præceptis declinare sciamus nefas & pœna obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non carituri mercede.

3. Synodus canones. 51. Synodici canones qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea, quæ occurserunt, aptatae; hi quoque aut monstrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. Et hoc veræ

& argento fraudandis, & septem populis, Syriae Palestine delendis, Iehu de tollenda domo Achabbi.

GROTIUS NOTÆ.

Hebrei scriptores.] Ita sensit Caius institutione divinarum scripturarum.

GRONOVII NOTÆ.

Contrarium.] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

Majora.] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

49. *Hebrei scriptores.*] Qualis in primis Maimonides in Duōre dubitantum, qui liber editus a Buxtorfio.

Sermones &c. mores patris habuerunt percognita.] percognitos Latinus dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

50. *Majorem.*] Nisi iustitia vestra sit supra iustitiam Phariseorum dicit Dominus.

Commendantur.] Quæ theologi dicunt esse magis consilii quam præcepti, priori ad Corinth. cap. VII.

Mered.] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedium amplius, quam debent, mereantur.

51. *Canones.*] Decreta conciliorum.

Qui recti sunt.] His monet concilia posse interdum errare.

Ad ea quæ occurserunt.] Ad quotidianos casus.

Veræ

PROLEGOMENA. XXXI

Vera ecclesiæ christianæ est officium, ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere & eo quo tradita sunt modo. Sed & 4. *Christia-*
mores apud christianos illos veteres, & qui tanti nomi-
norum pri-
nis mensuram implebant, *recepti*, aut laudati, merito pro
sus; mores
canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum
qui suis quique temporibus pietatis & doctrinae fama inter-
christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris no-
tati sunt; nam & hi qua dicunt magna cum alleveratio-
ne, & quasi comperta, momentum non exiguum habere
debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris lite-
ris, eoque majus quo & plurimum appareret consensus, & pro-
prius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec domi-
natus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare po-
tuit.

52. Qui his successerunt scholastici quantum ingenio va- 6. *Schola-*
leant sepe ostendunt: sed in infelicia & artium bonarum igna-*stici DD.*
ra sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudan-
da aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum con-
sentiant, vix eit, ut errent: quinque perspicaces admodum ad
ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo
ipso ramen diversa tuendi studio laudabile præbent modestiæ
exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper
adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis
animi.

53. Juris Romani scientiam profidentium tria sunt gene- 111. *Jure-*
ra. Primum eorum est, quorum opera in pandecte, codici-*consulti*
bus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutio-
nibus apparent. Secundum eos habet, qui Irnerio succe-
runt,

Vera ecclesia officium] Ostendit.
Qui tam nominis mensuram im- plebant] i. e. qui se praefiterunt dignos christianorum magnifico titulo. Imitatur Ovid. 1. Pont. 2. *Ma-*
xime qui tanti mensuram nominis im-
plex.

Florure] i. e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut Augustinus, Teitulianus, &c.

Nemine gravis] Non pro hereticis aut schismaticis habiti.

Dominatus] Pontificum Romanorum, scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

Coitio] Concilium ex corundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

52. *Successerunt scholastici*] E scho-
la Petri Lombardi magistri senten-
tiarum.

Condonanda] In quibus sc. erra-
runt.

In rem morum] In moralibus, quæ
spectant mores, in ethicis.

Diversa tuendi] In utramque par-
tem disputandi.

Modestiæ] Non convitiis certan-
tes.

53. *Pandecte*] Potius quam pan-
decte: vox enim Graeca πανδέκτης.

Irnerio] Quem jus civile Roma-
nun per barbara tempora abolitum
in usum revocasse ac docere cœpisse
vulgo putatur sub Philippo Suevo
Imp. circa an. C. 1200.

Con-

XXXII PROLEGOMENA.

runt, Accursum, Bartolum, & tot alia nominā, quos
 penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui
^{1. Antiqui.} humaniores literas cum legum studio conjunxerunt. Pri-
 mis multum defero: nam & rationes s̄epe optimas sup-
 pendit ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: &
 eidem juri neque minus gentium juri testimonium s̄epe præ-
 bent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc s̄epe
 misceant, imo & jus gentium s̄epe vocent id, quod quo-
 rundam duntaxat populorum est, nec tanquam ex condicō,
 sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito reeperunt. Sed
 & quæ vere juris sunt gentium, s̄epe tractant promiscue & in-
 discrete cum his, quæ juris sunt Romani, ut ex titulo de capti-
 vis & postliminio appetat. Hæc ergo ut discernerentur, labo-
 ravimus.

^{2. Media.} 54. Secunda classis juris divini & historiæ veteris incuriosa,
 omnes regum populorumque controversias definire voluit ex
 legibus Romanis, assumtis interdum canonibus. Sed his quo-
 que temporum suorum infelicitas impedimento s̄epe fuit, quo
 minus recte leges illas intelligenter, satis sollertes alioqui ad
 indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut s̄epe
 optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi
 juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum
 tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit,
 testimonium perhibent.

^{3. Recen-}
^{tiores.} 55. Tertiū ordinis magistri, qui Romani juris finibus se
 includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut
 non nisi leviter exspatiantur, vis ullum habent usum qui
 nostri sit argumenti. Scholasticam subtilitatem cum le-
 gum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a con-
 troversiis etiam populorum ac regum non abstinerent His-
 spani duo Covarruvias & Vasquius: hic magna libertate, mo-
 destius alter, nec sine exācto quodam judicio. Historias ma-
 gis eidem legum studio inferere aggressi sunt Galli: quos in-
 ter

Conjunxerunt] Alciato, Budro,
 Cujacio.

Primit] Veteribus.

Misceant] Ut dicant esse juris na-
 turæ, quod est juris gentium.

Ex condicō] Velt ex tacito con-
 sensu omnium aut plurimorum,
 moriorumque populorum.

*Ex titulo de captiuis & postlimi-
 nio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19.
 pr. D. eo tit.

54. Canonibus] Jure canonico.

S̄epe optimi sint] Rectissime tra-
 dant, quid sit juris; et si ad id male
 applicent, & obtorto collo trahant
 veterum JC. loca, unde id colli-
 gunt.

Tali consuetudini] Quum quod
 nunc videmus passim usurpari & va-
 lere pro jure gentium, jam tunc
 usurpatum fuisse ostendunt.

55. Magna libertate] Ut audeat
 etiam quædam regibus iniqua sta-
 tuere. Infr. 2, 1. 9.

Perpetz

P R O L E G O M E N A .   XXXIII

ter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomanus , ille
perpetuo opere , hic sparsis quæstionibus , quorum & pronun-
tiata & rationes sœpe nobis inquirendi veri suppeditabunt ma-
teriam.

56. In toto opere tria maxime mihi proposui : ut defi- VIL
niendi rationes redderem quam maxime evidentes , & ut *Instituti &*
quæ erant tractanda , ordine certo disponerem , & ut quæ ea-
dem inter se videri poterant nec erant , perspicue distingue-
rem. *ordinis in*
universum
confilium
& ratio
explicata.

57. Temperavi me ab his , quæ alterius sunt tractatio-
nis , ut quæ docent quid ex usu sit facere : quia ista suam
habent artem specialem politicam , quam recte ita solam tra-
ctat Aristoteles , ut alieni nihil admisceat , contra quam fecit
Bodinus , apud quem hæc ars cum juris nostri arte confundi-
tur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem ,
sed obiter , & ut id ipsum a justi quæstione apertius distingue-
rem.

58. Injuriam mihi faciet , si quis me ad ulla nostris scœcu-
li controversias , aut natas , aut quæ nascituræ prævideri
possunt , respexisse arbitratur. Vere enim profiteor , sicut
mathematici figuræ a corporibus semotas considerant , ita
me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse ani-
mum.

59. Dicendi genus quod attinet , nolui ad rerum tractanda- Dicendi
rum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium pa- genus con-
rere lectori , cuius utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum csum,
quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus :
ut tanquam in uno conspectu habeant , qui negotia publica tra-
ctant , & quæ incidere solent controversiarum genera , & prin-
cipia unde dijudicari possunt : quibus cognitis facile erit ad rem
subjectam accommodare orationem & quantum lubet exten-
dere.

60. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum , ubi Scriptorum
talia erant , ut aut cum auctoritate , aut cum venustate singu- verba ipsa.
lari dicta viderentur : quod & in græcis feci nonnunquam , sed
maxime ubi aut brevis erat sententia , aut cuius gratiam sperare
non audebam latino sermone me posse assequi , quem tamen
ubique adiunxi in eorum commodum qui græca non didice-
runt.

61. Quam

*Perpetuo opere] Libris de repu-
blica.*

Pronunciata] Sententiae.

*In toto opere] Quintum & ul-
timum membrum partis specialis.
Cura per omne opus.*

Ex usu sit] Politica.

Figuras a corporibus semotas]
In idea & solo conceptum, non
ut pinguntur in abaco vel charta.
Infr. 2, 23. 1.

XXXIV PROLEGOMENA.

*Liberitas
judicium
peccatori re-
ligata.*

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promptius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiae christianae consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto.

H U G O